

MERKEZİ ASYA VE KAFKAS EKONOMİLERİNDE GEÇİŞ SONRASI DIŞ TİCARET

Çağatay KARAKÖY¹

Özet

1990'lardan önce ekonomik ve siyasal anlamda bağımsızlığı bulunmayan ve sosyalist planlamacılıkla yönetilen, ancak 1991 'den sonra siyasal anlamda bağımsızlığını elde eden ekonomiler ile daha önceden bağımsız olup, merkezi planlamacılığı uygulayan ekonomiler geçiş ekonomileri olarak adlandırılmaktadır. Çalışmada günümüzdeki yaygın tanımlamasıyla, geçiş ekonomilerinden Merkezi Asya ve Kafkas ekonomilerinin bağımsızlık sonrası dış ticaretleri ele alınmıştır Bu bağlamda Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan 1990 sonrası yani geçiş sürecindeki dış ticaretleri ve gelir yapıları inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Merkezi Asya Geçiş Ekonomileri, Dış Ticaret

Foreign Trade After Transition In Economics Central Asia And The Caucasus

Abstract

Before 1990's those lack of independence in the fields of economical and political economies and are managed by socialist system but after 1991, those which gained independence in the field of political economies and previously independence and practicing central system are called transition economies. In this study, by current common definition, transition economies of Central Asia and Caucasus economies post independence foreign trades are handled in this context, Azerbejan, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyztan, Turkmensitan, Tajikistan, Uzbekistan's pos 1990 that is in the transition process of foreign trades and income srtructures were the subject of investigation.

Key words: Central Asian, Transition Economies, Foreign Trade

---

¹ Dr. Öğretim üyesi Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Sivas, ckarakoy@cumhuriyet.edu.tr

GİRİŞ

Küresel ekonomik yapıda 1990'lar önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin sınırlarının değiştiği bu dönem ekonomik sınırlarında değişmesine sebep olmuş planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçen birçok ülke ortaya çıkmış ve bu ülkelere literatürde geçiş ekonomisi olarak adlandırılmıştır. Geçiş ekonomileri ekonomik politikalarında değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır daha önce sosyalist ve merkezi planlı bir ekonomik yapı içerisindeyken kurumsal anlamda da değişikliklere gitmek zorunda kaldıkları bir süreçle karşılaşmışlardır. Bu ekonomiler süreç kapsamında yani küresel çağda uluslararası ticaretin koşullarına kendilerini uydurmak zorunda kalmışlardır bunu yaparken de birçok yapısal problemle karşı karşıyadırlar. Problemlerin altında yatan sebep geçiş sürecini kendi istekleri ile başlatmaları değildir. Sosyalist ekonomilerin krizler karşısında çözüm üretmemesi, piyasa ekonomisiyle rekabette başarısız olmaları geçiş sürecine hazırlıksız yakalanmalarına sebep olmuştur. Bir başka deyişle, geçiş ekonomisi sürecini başlatan, piyasa ekonomileri ile alternatifleri arasındaki rekabet sonunda, ikinci guruba dâhil ülkelerde iktisadi krizin ortaya çıkması; böylece karma ve sosyalist ekonomik örgütlenmelerin çökerek işlevlerini yitirmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla geçiş sürecinde bulunan bazı ülkeler 1990'lı yıllarda ki ekonomik seviyelerine uzun süreler tekrar dönememiş yapısal sorunlarla boğuşmuşlardır. Çalışmaya konu olan bu geçiş ekonomileri ise ortak bir özelliğe sahiptirler. Azerbaycan, Kazakistan, Gürcistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, gibi gelir düzeyleri düşük olan ülkeler aynı zamanda dış açık vermek zorunda da kalmışlardır. Kendilerini birden geçiş sürecinde bulan bu ülkeler ve özellikle birbirlerine bağımlı bir şekilde üretim yapan fabrikaların bir kısmının başka ülke sınırlarında kalması bu dış açığı daha da körüklemiştir. Başka bir benzerlik ise sosyal ve kültürel açıdan benzerlik içerisinde olmalarıdır ekonomik açıdan bakıldığında gelirleri ve nüfusları küçük olan bu ülkelerin Sovyet öncesi dönem ile karşılaştırıldıklarında birbirlerinde bağımlılıkları daha da artmış konumdadır(Emsen, Karaköy. 2009. 190).

I. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Geçiş ekonomileri olarak da adlandırılan bu ülkelerin aşağı yukarı hepsinde klasik modellerin etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu ekonomiler özellikle Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi daha düşük gelire sahip olanlar neoklasik modeli tercih etmişlerdir. Tercih sebepleri arasında planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişte devletin bazı yatırımlarla geçişe uygun ortamın sağlanması gerekliliğidir. Neoklasik geçiş modeli, hızlı ve sert bir geçişi simgeleyen, aşamalı geçiş stratejileri şeklinde uygulanmaktadır. Bu bağlamda, merkezi planlı bir sistemden serbest piyasa ekonomisine geçişte esas alınan neoklasik model, neoklasik analiz metoduna dayalı liberalizasyon, istikrar ve özelleştirme

politikaları seti sunmakta fakat belirlenen stratejiye göre bu modelin uygulama hızı ve şekli değişmektedir(Güler;2012.s. 96).

Merkezi Asya ve Kafkas ülkelerindeki ekonomiler birçok çalışmaya konu olmuştur ve yapılan incelemeler ülkelerin farklı geçiş süreçlerini benimsediğini ortaya koymuştur. Farklı tercihlerde bulunan ülkeler kendi iç dinamiklerini dikkate alarak bu kararları vermişlerdir. Bu dinamikler Sovyet sonrası oluşan siyasi süreç, bir anda karşılaşılan üretimin devlet eliyle desteklenmesi gereği gibi etmenler sonucunda belirlenmiştir. Alınması gereken radikal kararları ekonomisi tahrip olmuş yukarıda saymış olduğumuz ülkeler daha öncelikli almaları gerekmektedir. Radikal kararların alınmak istenmesinin gerekçesi, ekonomik ve finansal dengesizlik olarak gösterilmiştir. Bu dengesizlik özellikle üretimde meydana gelen düşüşler Sovyet öncesi ekonomik ortama geri dönüşün uzun bir süreç içereceği ve makro ekonomik anlamda Keynesyen iktisadın gerekliliğini ortaya koymuştur. Aşamalı politikalar ise, nispeten istikrarlı politik ve makro ekonomik koşulları sağlayan ülkelerde uygulanmıştır(Güler;2012.s. 96). Makro ekonomik anlamda istikrara ulaşmanın yolu ise sabit sermaye birikimi, uluslararası ticaretin gelişmesi ve artırılması, serbest piyasa ekonomisine yönelik yapısal reformların gerçekleştirilmesinden geçmektedir(Ağayev; 2010. 159-184).

Geçiş ekonomileri ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda literatürde çok da geniş bir alanı kapsamadığı görülmektedir. Dünya ekonomisi yapısı içerisinde büyük bir yer kapsamamalarının yanında birde veri yetersizliği içinde olmaları geçiş yapılarının halen devam ettiğini bizlere göstermektedir. Özellikle son yıllarda doğal kaynaklara ihtiyacın artması ile geçiş sürecindeki bu ülkelerin ilgi çekmeye başlamaları çalışmalara da konu olmalarına sebep olmuştur. Bu bağlamda doğal kaynaklardan kazanılan gelirin makro ekonomik anlamda performans artırımına yol açacağı konusunda görüşlerde ileri sürülmüştür. (Bal; 2011, 87-104).

Dolayısıyla Sovyet ekonomik ve politik yapısına sıkıca entegre olmuş olan Merkezi Asya ve Kafkas ülkeleri (Azerbaycan, Kırgızistan, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan Tacikistan, ve Kazakistan) kültürel, yapısal ve kurumsal açıdan benzerlikler göstermektedirler. Bu devletler, kültürel gelenekler ve tarihi geçmiş açısından önemli ortaklıkları paylaştığı gibi, sosyalist yönetim mirasına sahiptirler. Ancak geçiş öncesinde iktisadi bağlantılar, Rusya ile ve diğer eski Sovyet Cumhuriyet'leriyle sınırlı düzeyde kalmıştır. Geçiş sürecine bu nedenlerle oldukça kötü şartlarda başlamışlardır. Sovyetler ile sıkı entegrasyon, daha önce piyasa ve ulus devlet deneyimlerinin kısıtlılığı, bağımsızlık sonrası dönüşümde en önemli engeller olduğu gibi, diğer geçiş ekonomilerinden ayıran önemli özelliklerdendir(Çevik, Turan,2007. s. 205,224). Çalışmaya konu olan ülkelerin ekonomik göstergelerini kısaca incelediğimizde geçiş sürecine başlangıç aşamasındaki refah düzeylerine ulaşabildikleri ve dünya ekonomisindeki yerlerini belirgin hale geldiklerini söyleyebiliriz.

II. EKONOMİK GÖSTERGELER

Merkezi Asya ve Kafkas ekonomilerinden seçilen ve aynı ekonomik özelliklere sahip olan geçiş süreci yaşayan bu ülke ekonomilerinin büyüklükleri hakkında bir fikir vermesi açısından Tablo 1 incelendiğinde, nüfus ve ekonomik düzey açısından oldukça küçük ekonomiler niteliğinde oldukları görülmektedir. Nüfus rakamları açısından bu yedi ekonominin 1990'dan 2005 yılına, toplam nüfusun sadece %15-18 arttığı, 1990'daki toplam nüfusu 60 milyon civarında ve 2012'de ise 80 milyona 2016 da ise 100 milyona ulaştığı gözlenmektedir. Bu ekonomilerin etnik yapı açısından farklı ulusları bünyesinde taşıyan başlangıçtaki yapısının da yoğun göçlerle heterojen olmaktan çıktığı dikkat çekmektedir. Şüphesiz göçün nüfus yapısını bozmasının yanı sıra, ayrıca üretim faktörü ulusal gelirin de başlangıç düzeyine uzun geçen bir süreçten sonra ulaşabildiği göstermektedir. Nüfus yapısının Sovyet sürecinde ağırlıklı olarak Rus kökenli olması ve çalışan kesimin Ruslardan oluşması dağılım süreci sonucunda başlayan göç sebebi ile gelir dağılımında dengesizliklere de yol açmıştır. Özellikle bu ülkelerden ayrılan Rus kökenli nüfusun daha çok kalifiye nitelikte olması nedeniyle, çoğu üretim tesislerinin kapanması kaçınılmaz hale gelerek, geçiş reseyonunu daha şiddetli yaşatmıştır. Toplam cari GSYİH rakamları açısından ise bu ülke grubunun başlangıçtaki geliri 51 milyar dolar civarındadır ve bu rakam 2010 yılına 65 milyar dolar 2016'yılında ise 208 milyar dolar ulaşmıştır. Görüldüğü gibi geçiş sürecinde ki söz konusu ülkeler GSYİH rakamlarını giderek artırma yolunda hareket etmektedirler. Fert başına gelir düzeyi açısından düşük gelirli ülkeler kapsamında bulunan bu ülkelerden sadece Kazakistan ve Azerbaycan'ın bir üst gelir gurubuna çıkabildiği gözlenmektedir. Bunda da daha çok dünya petrol fiyatlarındaki yükselişlerden kaynaklanan ihracat gelirlerindeki artışın etkili olduğu söylenebilir. Dolayısı ile söz konusu ülkeler arasında doğal kaynakları petrol olan ülkeler yapısal reformları devlet eliyle daha kolay gerçekleştirmiş ve geçiş sürecini tamamlama yönünde hareket etmişlerdir. Birbirlerine benzerlikleri bakımından inceleme konusu yapılan yedili grup nüfus çeşitliği açısından da yakınsama içerisindedirler. Bu ülke gurubu içerisinde Tacikistan, Kırgızistan, Gürcistan diğerlerinden gelir düzeyleri açısından ayrılmaktadırlar. Doğal kaynaklar açısından yeterli düzeyde olmadıkları ve ithalat yaparak üretim yapmak zorunda olmaları da bu ayrımında rol oynamaktadır.

Tablo 1. Merkezi Asya ve Kafkas Geçiş Ekonomilerinde Nüfus ve Gelire İlişkin Veriler

	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2016	
AZR.	GSYİH(Bin\$)	3.052.4	5.272.6	13.245.4	52.905.9	8.858.0	58.383.1	59.025.3	57,195.5
	F.B. GSYİH \$	397	655	1.578	5.843	1.237	6.122	6.117	5.861
	TOPL. NUFUS	7685000	8048600	8391850	9054332	7159000	9535079	9649341	9762274
GÜR.	GSYİH(Bin\$)	2.693.7	3.057.4.	6.411.2	11.638.2	7.737.9	14.355.3	14.768.8	15.189.6
	F.B. GSYİH \$	569	691	1.469	2.613	1.611	3.851	3.973	4.083
	TOPL. NUFUS	4734000	4418300	4361400	4452800	4802000	3227000	3717100	3719300
KZK.	GSYİH(Bin\$)	20.374.3	18.291.9	57.123.6	148.052.4	26.932.7	18.405.1	18.626.0	18.830.9
	F.B. GSYİH \$	1.288	1.229	3.771	9.070	1.647	10.645	10.616	10.582
	TOPL. NUFUS	15815626	14883626	15147029	16321581	16348000	17289224	17544126	17797032
KRG.	GSYİH(Bin\$)	1.661.0	1.369.7	2.459.8	4.794.4	2.674.0	5.855.9	6.082.9	6.315.7
	F.B. GSYİH \$	364	279	476	880	608	1.003	1.021	1.038
	TOPL. NUFUS	4560400	4898400	5162600	5447900	4391200	5835500	5956900	6082700
TRM.	GSYİH(Bin\$)	2.482.2	2.904.7	8.104.3	22.148.1	3.232.1	34.979.9	37.253.6	39.563.3
	F.B. GSYİH \$	592	645	1.706	4.392	881	6.399	6.693	6.986
	TOPL. NUFUS	4188010	4501419	4747839	5041995	3668000	5466241	5565284	5662544
TAC.	GSYİH(Bin\$)	1.231.5	8.605.5	2.312.3	5.642.2	2.629.4	7.464.9	7.9128.1	8.458.8
	F.B. GSYİH \$	212	139	339	739	496	892	925	968
	TOPL. NUFUS	5784330	6186152	6805655	7627326	5297286	8362745	8548651	8734951
ÖZK.	GSYİH(Bin\$)	13.350.5	13.760.4	14.307.5	39.332.8	13.360.6	53.656.5	57.949.0	62.908.1
	F.B. GSYİH \$	585	558	546	1.377	651	1.744	1.851	1.961
	TOPL. NUFUS	22785000	24650400	26167000	28562400	20510000	30757700	31298900	31848200

Kaynak: Worldbank Development-Indicators

III. ULUSLARARASI TİCARETİN YAPISI

Geçiş sürecindeki çalışmaya konu olan yedili ülke grubunun ekonomilerini dünya ülkeleri ile entegre etmek zorunluluğu içinde olduğu ve bunu sağlayabilmek içinde uluslararası ticaretin gerekliliği bilincinde olmaları dışa açık bir ekonomiyi benimsemelerine sebep olmuştur. Mevcut verilerden bu ülkelerin ekonomik anlamda dışa açıldığı dikkati çekmektedir. Ekonomik liberalizasyon uygulamalarının göstergesi olarak değişik kriterler kullanılmaktadır. Bu kriterler içerisinde dış ticaretin (ihracat ve ithalat toplamının) GSYİH'ya oranı ile hesaplanan açıklık indeksi, aynı zamanda hem ekonomik liberalizasyonun hem de dışa açıklığın göstergesi konumundadır. Söz konusu ülkelerin önemli ölçüde dışa açık olduğu indekslerden ve ekonomik yapılardan bellidir. Açıklık indeksine göre,

burada incelenen ülkeler, önemli ölçüde dışa açıktır ve dolayısıyla ekonomileri liberalize konumdadır.

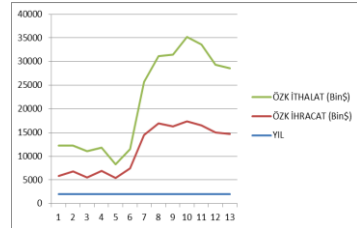
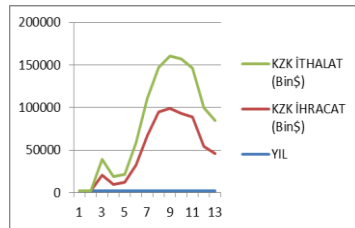
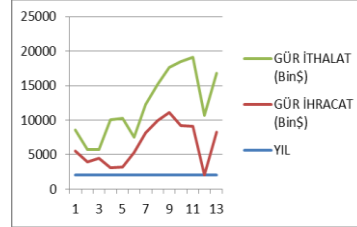
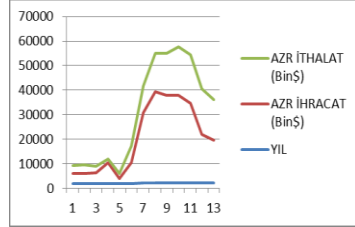
Söz konusu ülke grubu ekonomileri dünya ekonomisi ile liberalize olurken ister istemez dış açık ile karşılaşmışlardır. Bu açığın sebepleri arasında üretim yapabilmek için dışa bağımlılığın yattığı bilinmektedir. Açığı kapatabilmek için ise borçlanma yoluna gidilmiştir. Diğer bir ifadeyle, geçiş sürecini yaşayan ekonomiler içerisinde ulusal gelir açısından en düşük düzeyde bulunan ekonomiler arasında yer alan bu ülkelerde, dışa açıklığın tüketim patlaması anlamına gelen ithalatçı bir ekonomik yapıyı körüklediği söylenebilir. Bu yapıya literatürde aşgari kalkınmışlık düzeyine ulaşmadan dışa açılmanın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı argümanı da eklenebilir. Dolayısıyla, bu ekonomiler için birinci-en-iyi teoremin birinci-en-iyi olmadığı söylenebilir ki, bu yönüyle alternatif olarak ikinci-en-iyi bakış açısının birinci-en-iyi olacağı ileri sürülebilir. Çünkü geçiş öncesinde, üretimde girdi-çıktı ilişkileri açısından birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bu ekonomilerin bağımsızlık sonrasında üretim organizasyonu yapılarının bir gecede kırılmasıyla kapanan üretim tesislerine bağlı olarak “mal kıtlığı” ve “işsizliği” tecrübe ettikleri bilinmektedir. Ayrıca, kapitalizm ile birlikte gelir dağılımındaki şiddetli bozulmalar, lüks ithalatı uyarıcı etkiler yapmıştır. Tablo 2 de Merkezi Asya ve Kafkas ekonomilerinde dış ticaret rakamları incelenmiş yukarıdaki ifadelerle örtüştüğü gözlemlenmiştir. Söz konusu ülkelerin ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan’ın petrol fiyatlarındaki artışı takiben dış ticaret rakamlarında ihracatın ithalattan daha fazla olduğu, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’ın ithalat rakamlarının ihracat rakamlarından daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 2. Merkezi Asya ve Kafkas Geçiş Ekonomilerinde Dış Ticaret

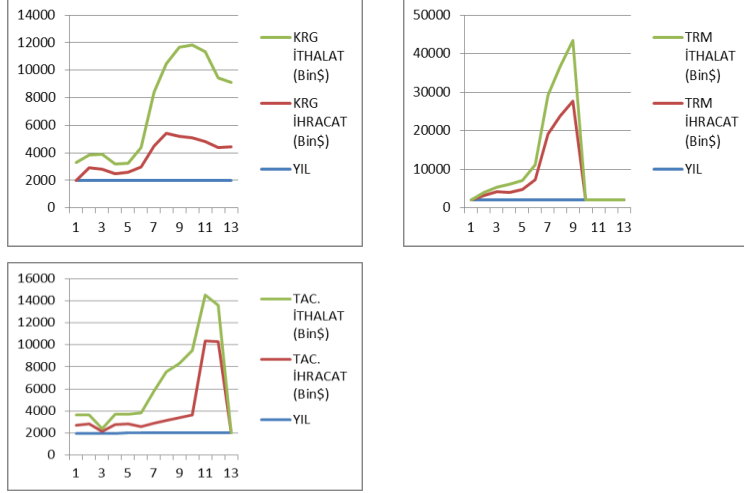
YIL	AZR		GÜR		KZK		ÖZK
	İHRACAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)	İHRACAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)	İHRACAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)	İHRACAT (Bin\$)
1990	3.885.2	3.475.5	3.535.6	3.091.1	-----	-----	3.852.6
1991	4.014.1	3.622.6	1.969.0	1.760.5	-----	-----	4.868.7
1992	4.302.7	2.725.1	2.445.6	1.316.7	18.432.4	18.762.8	3.501.9
1995	8.516.6	1.267.1	1.140.2	6.869.5	7.940.6	8.872.7	4.897.3
2000	2.058.5	2.023.5	1.212.8	7.030.5	10.353.7	8.980.9	3.383.4
2005	8.336.2	7.006.4	3.306.1	2.163.6	30.585.4	25.549.1	5.416.0
2010	28.730.4	10.941.6	6.140.8	4.067.7	65.079.7	43.252.4	12.452.7
2011	37.215.1	15.882.1	7.919.3	5.236.8	93.037.7	52.181.9	14.993.9
2012	35.772.8	17.076.9	9.099.7	6.0534.2	96.884.2	61.732.3	14.251.9
2013	35.841.5	19.765.5	7.212.8	9.303.3	91.381.2	63.395.7	15.345.9
2014	32.551.3	19.718.2	7.089.6	9.983.2	87.108.7	56.749.4	14.556.4
2015	20.059.3	18.473.4	6.260.4	8.713.8	52.581.5	45.236.0	13.058.5
2016	17.580.9	16.529.0	6.269.4	8.529.8	43.757.5	38.881.3	12.665.2
YIL	KRG		TRM		TAC.		ÖZK
	İHRACAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)	İHRACAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)	İHRACAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)	İTHALAT (Bin\$)
1990	780.8	1.325.0	-----	-----	730.9	925.6	6.386.
1991	908.3	941.6	1.237.7	856.6	841.8	817.0	5.401.8
1992	824.3	1.102.5	2.148.9	1.222.0	184.8	239.6	5.593.9
1995	489.4	703.6	2.084.4	2.090.2	807.7	885.9	4.915.7
2000	573.2	651.7	2.774.0	2.351.0	849.9	868.4	2.961.9
2005	952.7	1.419.6	5.270.0	3.872.0	601.2	1.220.9	4.100.7
2010	2.471.7	3.915.9	17.234.4	10.043.9	865.7	2.968.2	11.215.1
2011	3.380.7	5.060.8	21.836.1	12.725.6	1.164.3	4.380.8	14.161.2
2012	3.202.5	6.455.2	25.760.6	15.610.5	1.391.3	4.919.9	15.233.9
2013	3.099.0	6.731.8	-----	-----	1.631.4	5.812.8	17.819.4
2014	2.796.7	6.547.8	-----	-----	8.363.6	4.142.3	17.082.4
2015	2.350.0	5.060.1	-----	-----	8.249.1	3.320.9	14.282.1
2016	2.412.1	4.710.2	-----	-----	-----	-----	13.876.9

Kaynak: World-Development-Indicators

Konunun daha iyi anlaşılması için uluslararası ticaret rakamlarının grafiksel olarak da gösterilmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür. Azerbaycan ekonomisinin 1990'lı yıllarda daki ekonomik düzeyine kısa sürede döndüğü ve petrol ihracatı ile ekonomik büyümeyi desteklediği gözlemlenmektedir. Gürcistan ekonomisi ise düşük gelirli ekonomiler arasında yer alması ve doğal kaynak açısından sıkıntılı olması sebebi ile ithalat oranlarının ihracata göre daha fazla olduğu gözlenmiş ve ithalat yaparak üretimi desteklediği ortaya çıkmıştır. Kazakistan ekonomisi ise Azerbaycan ekonomisi ile benzerlikler göstermektedir. Doğal kaynak zenginliği uluslararası ticareti destekler konumdadır. Fakat 2015 ve 2016 yıllarında uluslararası ticarete gerileme dikkat çekicidir. Özbekistan ekonomisi de tipik bir Merkezi Asya ülkesi konumunda ithalat yaparak ihracatı destekler niteliktedir. Kırgızistan hem nüfus hem de ekonomik yapı bakımından bu ülke grubu içinde en alt sırada yer almaktadır. Uluslararası ticaret açığı ithalat yönündedir. Türkmenistan ekonomisi için verilerin net olmaması analiz açısından bizlere sıkıntı yaratmaktadır. Ama Türkmenistan doğal kaynak açısından zengin bir ülke konumundadır. Tacikistan ekonomisi yukarıda açıklamış olduğumuz Kırgızistan ekonomisi ile benzer konumdadır. Uluslararası ticarete açıklar negatif yönde olması iç tüketimin artmasına ve büyüme oranlarının etkilenmesine sebep olmaktadır.

Şekil 1. Merkezi Asya ve Kafkas Ülkelerinde Dış Ticaret

Şekil 1’de Merkezi Asya ve Kafkas Ülkeleri uluslararası ticaret rakamları grafik yardımıyla gösterilmiştir. 1990 yılından sonra geçiş süreci içerisinde olan söz konusu ülkelerin 2005 ve 2012 yıllarına doğru dış ticaretlerinde önemli düzeylerde artışlar olduğu, uluslararası ticaret ile birlikte istihdam ve büyümenin de gerçekleşebileceği 1990-1991 yılındaki refah düzeylerini yakalayabildikleri gözlenmektedir. Bunun yanı sıra son yıllarda ki uluslararası ticaret rakamlarının gelir seviyeleri düşük ülkeler açısından önemli gerileme içerisinde olması ekonomik anlamda sıkıntıların yaşanması ve siyasi anlamda değişikliklerinde tetiklenebileceği sinyallerini bize göstermektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Merkezi Asya ve Kafkas bölgesinde bulunan bu yedi ülke birbirlerine hem sosyal açıdan hem de ekonomik açıdan benzerlikler göstermektedirler. Bu ülkeler sırası ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Gürcistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan’dır. Yaşanan süreç açısından ortak noktaları ülkelerin incelemeye değer bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu ülkeler için geçiş sürecinin devam ettiği de bilinen bir gerçektir. Ekonomik yapıları açısından yetersiz olmaları ve yapısal problemlerini çözebilmek için dış borçlanma yoluna gitmeleri dış açıklar ile karşılaşmalarına yol açmıştır. Sosyo-kültürel açıdan birbirlerine benzerlikleri ülkelerin birbirlerine bağımlılıklarını artırmaktadır. Geçmişteki Sovyet politikaları bu bağımlılığı tetiklemiştir. Sovyet üretim siteminde yer alan fabrikaların bir bölümün Kazakistan’ da bir bölümünün Kırgızistan’da olması gibi örnekleri çoğaltabiliriz ve bu Sovyet sonrası bağımlılık derecelerini daha da artırıcı etkiler yapmıştır. Yedili guruptaki ülkelerin siyasal açıdan birbirlerine benzerlikleri yani totaliter rejim içerilerinde olmaları ekonomik kararların piyasa şartlarında verilmesinin önüne geçebilmektedir. Ekonomik anlamdaki sıkıntılar ise işgücü

göçüne sebep olmuştur. Şüphesiz göçün nüfus yapısını bozmasının dışında, ayrıca üretim faktörü olarak bu unsurun ülkelerden ayrılması, geçiş resesyonunun daha derin ve uzun süreli yaşanmasına ve ulusal gelirin de başlangıçtaki düzeyini yeni yeni yakalayabilmesine yol açan faktörlerden olmuştur.

Özetle, çalışmaya konu olan bu yedi ülke geçiş süreçleri açısından, siyasal liberalisasyon, sosyo-kültürel açıdan birbirlerine çok benzemektedirler. Ayrıca coğrafi konumlarına bakılırsa yakınlık içerisinde olmaları birbirlerine bağımlılıklarını artırıcı etkiler içerisinde ön sırada yer almaktadır. Dolayısı ile bu ülkelerin tek başlarına büyüme artırıcı etkileri yakalamalarının çokta mümkün olmadığını kendi aralarında ekonomik bir entegrasyona gitmelerinin daha anlamlı olacağı önerisi ortaya çıkmaktadır. Başlangıç aşamalarında ekonomik anlamda yapılacak bir birlikteliğin ülkelerin üzerinde oluşacak kurum ve kuruluşlarla daha demokratik ve daha üst düzeyde refah dağılımı yaratacağı düşünülebilir. Aksi takdirde bu yedi ülke verileri incelendiğinde önümüzdeki yıllarda ekonomik krizlerle karşılaşması ve tek başlarına çözüm üretmeleri mümkün olamayacaktır.

Kaynakça

- ÇEVİK Ş. ve EROL T., 2007. Devletin Kurumsal Dönüşümü: Orta Asya Cumhuriyetleri Perspektifinden, biliğ, Bahar, Sayı 41, s. 205-224.
- EMSEN S. ve KARAKÖY Ç., 2009. Merkezi Asya Ve Kafkas Ekonomilerinde Entegrasyonun Olabilirliği: AB'deki Kömür-Çelik Topluluğu Benzeri Su ve Enerjide İşbirliği Arayışı, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 18 sayı.1,2009.s.181-202
- GÜLER E., 2012. Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş Sürecinde Rusya: Nasıl Bir Kapitalizm, Business and Economics Research Journal, Volume 3, p. 93-120.
- BAL H., 2011. İktisadi Gelişme ve Doğal Kaynaklar: Geçiş Ekonomileri Çerçevesinde Bir İnceleme Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, Sayfa 87-104
- EROL T., 2007. Geçiş Ekonomilerinde Yerelleşme Reformları: Azerbaycan Örneği. Journal Of Azerbaijani Studies. s.579
- AĞAYEV S., 2010. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştleme ve Panel Nedensellik Analizleri, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12/1 (2010). 159-184
- <http://databank.worldbank.org/data/views/variableSelection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators>